

HET KATANGAKRUIS

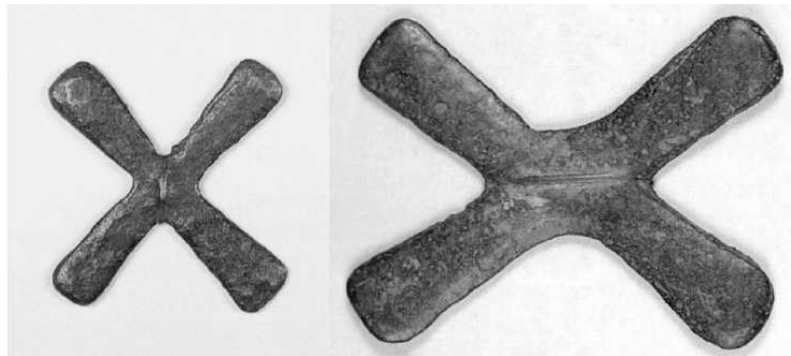
Leopold Verbist

Het Katangakruis is een traditioneel betaalmiddel uit Katanga (een provincie van Congo) en omstreken. Door Katanga, Zambia, Zimbabwe tot in Zuid-Afrika loopt de zogenaamde Copperbelt: een 1500 km lange strook waar veel malachiet gevonden wordt: groene stenen en het kopererts bij uitstek. Sommige malachietstenen vertonen mooie kronkels en er worden zelfs juwelen van gemaakt. De lokale bevolking ontgon al kopermijnen vanaf de 5de eeuw. Initieel werden ze verwerkt tot staven die later evolueerden tot Katangakruisen en die dienden als geld. Men kende ook wel goud maar men vond het te zacht en onbruikbaar. Koper was het 'rode goud' van Afrika met de hoogste magische, sociale en rituele waarde.

De naam Katangakruis of croisette is echter een naam die er aan gegeven werd door de blanke kolonialen in de 19de eeuw. De lokale bevolking noemde het meestal Handa, maar diverse andere namen werden gebruikt naargelang de streek. Handa betekent 'splitsing' of 'aftakking' in het Swahili, de taal van Oost-Congo.

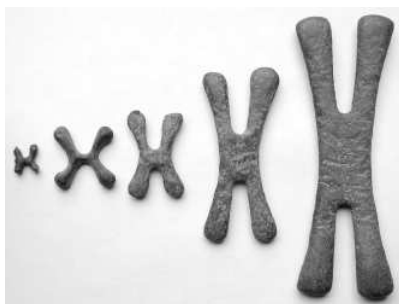
Vandaag vinden we nog vrij gemakkelijk twee types Katangakruisen:

- Het X-vormige kruis, met een diagonaal lengte van 17 tot 28 cm. Het werd als geld gebruikt van de 19de tot het begin van de 20ste eeuw en de kolonialen kenden het zeer goed. Zelf tot in 1960 werden door de zwarten Katangakruisen gegoten voor demonstratiedoeleinden. De kleinere modellen hebben meestal geen middenrib, de grotere wel. Er zijn bovendien ook modellen die een felrode kleur hebben; deze werden door de lokale bevolking met allerlei middeltjes rood gekleurd. Voor deze kruisen wordt als afmeting meestal de diagonaal lengte gegeven.

X-vormige kruisen, diagonaal 17,6 cm 400 g en 28,2 cm 1560 g

- Het H-vormige kruis, met een lengte van 0,5 tot 15 cm, al zijn die groter dan 8 cm zeer zeldzaam. Deze circuleerden als geld van de 16de tot de 18de eeuw. De kolonialen kenden dit type nauwelijks omdat het in de koloniale tijd al niet meer circuleerde. Degene die men vandaag nog vindt zijn trouwens meestal grafvondsten.

H-vormige kruisen, 1,2 tot 12 cm, 0,3 tot 148 g

Er zijn nog andere types Katangakruisen, maar deze zijn ultra zeldzaam en vindt men alleen vandaag nog in musea.

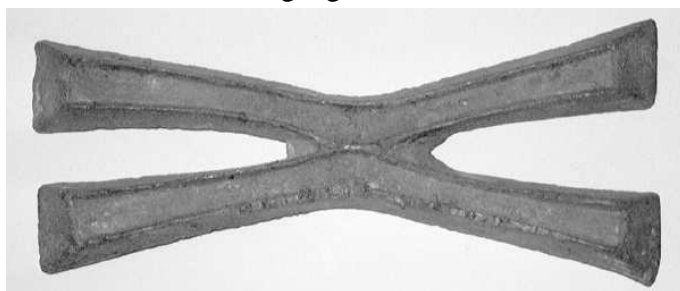
Hier enkele voorbeelden:

- Oorspronkelijk (6de tot 9de eeuw) goot men lange platte koperen staven met een lengte van ca 25 cm. Deze evolueerden naar staven met zwaluwstaarten en uiteindelijk naar de H-vorm. Deze ruwe H-vorm dateert uit de 9de tot 12de eeuw en lijkt al vrij goed op de latere H-kruisen.

Platte staaf met zwaluwstaarten, 27 cm 403 g en een vroege H-kruis, 20 cm 155 g

- In de archeologische sites te Chedzurgwe (noorden van Zimbabwe) en Ingombe Ileda (zuiden van Zambia) werd nog een ander type Katangakruis gevonden. Het dateert uit de 15de tot de 18de eeuw en heeft een lengte van 30 tot 35 cm en een gewicht tussen de 2,3 en 4,5 kg. Ze zijn zeer verzorgd afgewerkt en hebben een ribbel die rond de armen loopt. Dit type wordt beschouwd als een overgangsvorm van de H-kruisen naar de X-kruisen.

Katangakruis van het Chedzurgwe-type, 30 cm 2680 g

Voor meer informatie zie het artikel "Het (on)bekende Katangakruis" door Roger Vanderleyden in het EGMP-jaarboek 2004.